

Blaž Vurnik

Pokrajinska uprava za Slovenijo

Nekatere strukturne značilnosti prehodnega obdobja 1921–1923 (1925)

I. Zmaga centralizma in oblikovanje pokrajinske uprave za Slovenijo

1. Vidovdanska ustava

V okrnjeni konstituenti, ki jo je zapustilo 161 poslancev, ostalo pa jih 223, večinoma naklonjenih ustavnemu predlogu, rezultat glasovanja ni bil vprašljiv. 28. junija 1921 je bila izglasovana ustava, ki je za nekaj desetletij pokopala želje slovenskih avtonomistov. Za ustavo so od 38 slovenskih poslancev glasovali trije demokrati in osem članov Samostojne kmečke stranke.¹

Osmi oddelek Vidovdanske ustave je določal upravno oblast. Predvsem člena 95 in 96 razkrivata bistveno novost na področju posameznih delov države. Predvidena je bila razdelitev države na oblasti, ki se dalje delijo na okrožja, sreze in občine. Določeno je bilo, da bo delitev izvedena glede na naravne, socialne in gospodarske kriterije, s posebno omejitvijo, da posamezna oblast ne sme imeti več kot 800.000 prebivalcev. 96. člen je določal obseg samouprave občin, srezov in oblasti. Področja te samouprave so naslednja: finančne zadeve oblasti, javna dela, skrb za gospodarski napredek oblasti, uprava oblastne imovine, socialne zadeve, narodno zdravje, humanitarne ustanove, prometne ustanove, zavarovanje, banke in dajanje mnenja na zahtevo vlade.² Tako je od oblasti, ki jo je imela deželna vlada za Slovenijo, ostalo zelo malo. Razdelitev države in uvedba samouprave je bila izvedena šele 26. aprila 1922 z uredbo o razdelitvi države na oblasti ter z zakonom o obči upravi in o oblastni in sreski samoupravi. To, da je Uradni list pokrajinske uprave za Slovenijo oba zakona tako tudi imenoval, naj bi bilo pravno netočno, saj ju ni sprejel parlament, ampak jih je v kraljevem imenu razglasil ministrski svet.³ Vendar naj bi spremembe ne bile vpeljane takoj, ampak postopoma. Prehodno obdobje je bilo v ustavi okvirno opredeljeno, bolj natančno pa v tistem delu, ki je določal odnese med vlado in prehodno upravo. Trinajsti oddelek ustave je vseboval "prehodna določila". 134. člen je določal, da po začetku veljavnosti ustave začasno še ostanejo takratne pokrajinske uprave. Na čelu vsake izmed teh pokrajinskih uprav je bil določen pokrajinski namestnik, ki ga je imenoval kralj na predlog ministra za notranje zadeve. Pokrajinski namestnik je vodil pokrajinsko upravo preko šefov oddelkov pod neposrednim nadzorom ministra za notranje zadeve in kot organ posameznih ministrstev. Delokroga pokrajinskega namestnika ni bilo mogoče širiti s sprejemanjem novih zakonov, s čimer so pisci ustave preprečili, da bi bila funkcija pokrajinskega namestnika

¹ S. Kranjec, *Slovenci v Jugoslaviji*, str. 84.

² Uradni list deželne vlade za Slovenijo, III., št. 87, 27. 7. 1921.

³ Jurij Perovšek, *Unitaristični in centralistični značaj vidovdanske ustave*; v *Prispevki za novejšo zgodovino*, 1993 (XXXIII), str. 21; Uradni list PUZS, 15. 5. 1922, let. IV., št. 49.

karkoli drugega kot krčenje kompetenc pokrajinskih uprav. Oddelki posameznih ministrstev v pokrajinah so bili dolžni pred ministrsko odločbo o posameznih predlogih splošnega značaja ali tistih, ki se nanašajo na uradniško osebje, predhodno prositi za mnenje pokrajinskega namestnika. O postopnem prenašanju poslov pokrajinske uprave na posamezna ministrstva in posamezne oblasti, predpisanem v členu 135, je odločal ministrski svet po zaslišanju pokrajinskega namestnika. Najbolj očitna novost je bila birokratizacija pokrajinskih oblasti: "Tako je dotedanji kolegijski sistem delovanja DV (deželne vlade, op. BV) zamenjal birokratski – uradniški sistem."⁴ S tem je na čelo Slovenije, kolikor jo je bilo v državi, stopil vezni člen med Ljubljano in Beogradom, vendar le kot začasen organ državne vlade z nalogo ukinjanja avtonomnih in večine samoupravnih funkcij deželne vlade. Ustava je napovedala razbitje tistega dela slovenskega ozemlja, ki je bilo v kraljevini SHS. Poleg centralizma je uzakonila tudi narodni unitarizem, kar je Janko Brejc komentiral takole: "Vidovdanska ustava je za nas negacija naše narodne samobitnosti, zadala je smrtno rano geniju našega naroda."⁵

2. Oblikovanje pokrajinske uprave za Slovenijo

Po objavi ustave v Službenih novinah in Uradnem listu, je v Sloveniji še nekaj časa obstajala deželna vlada. 12. julija 1921 je bil svojih dolžnosti razrešen predsednik deželne vlade za Slovenijo, dr. Vilko Baltič. 8. avgusta je izšla zadnja številka Uradnega lista deželne vlade za Slovenijo, 10. avgusta pa je Uradni list že nosil naslov Uradni list pokrajinske uprave za Slovenijo. V njem je kot prvi razglas pokrajinske uprave izšel razglas o ustroju pokrajinske uprave za Slovenijo z dne 2. avgusta.⁶ Pokrajinska uprava je od deželne vlade prevzela poverjeniške resorje ("Pokrajinska uprava sestoji iz istih oddelkov kakor prej deželna vlada za Slovenijo,..."), ki naj bi kot oddelki obstajali vse dotlej, "dokler se posamezni deli pokrajinske uprave ne ukinejo in njih posli ne preneso bodisi na posamezna ministrstva bodisi na kasacijsko ali apelacijsko sodišče (stol sedmorice, odnosno višje deželno sodišče) bodisi na ministrske ekspoziture bodisi na oblastna oblastva (veliki župan in za posebne posle državne uprave posebne instance za eno ali več oblasti) ali samouprave (oblastne skupščine in oblastni odbori)."

Poleg predsedstva je imela pokrajinska uprava za Slovenijo sedem oddelkov:

- 1.) oddelek za notranje zadeve,
- 2.) oddelek za kmetijstvo,
- 3.) oddelek za javna dela,
- 4.) oddelek za socialno skrbstvo,
- 5.) oddelek za prosveto in vere,
- 6.) oddelek za pravosodje in
- 7.) oddelek za gozdarstvo.

Posamezni oddelki so se po potrebi delili na odseke, ki so jim načelovali referenti. V razglasu je bilo tudi določeno, da ostanejo delegacija ministrstva financ, oddelek ministrstva za trgovino in industrijo, zdravstveni odsek, gradbena direkcija, generalna inšpekcija

⁴ Miroslav Stiplovšek, Državne ureditve na jugoslovanskem ozemlju Slovenije 1918-1929; v Arhivi (Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije), št. 1-2, 1995 (XVIII), str. 24.

⁵ Janko Brejc, Od prevrata do ustave, Slovenci v desetletju, str. 166.

⁶ Ur. l. PUZS, III., št. 94, 10. 8. 1921.

voda, rudarsko glavarstvo, agrarna direkcija in finančna prokuratura še naprej neposredno podrejeni posameznim ministrstvom.

II Nekatere značilnosti strukture in preoblikovanja pokrajinske uprave za Slovenijo

1. Prestrukturiranje poverjeništev bivše deželne vlade

Pokrajinska uprava za Slovenijo naj bi imela v začetku tiste pristojnosti, ki jih je nasledila od deželne vlade. Poverjenišstva so se preoblikovala v oddelke, ki jih niso več vodili poverjeniki ampak šefi oddelkov. Toda razlika ni bila le v nazivu, ampak predvsem v tem, da so bili poverjeniki na svoja mesta imenovani po strankarsko-političnem ključu, oddelčni šefi pa tudi pokrajinski namestnik sam pa so bili zgolj državni uradniki. Ustava (107. člen) je državnim uslužbencem prepovedovala izkoriščanje oblasti in položaja v strankarske namene, kar naj bi onemogočalo strankarstvo v pokrajinski upravi, vendar pa je razumljivo, da so se posamezniki vključno s pokrajinskim namestnikom Ivanom Hribarjem v nekaterih vprašanih odločali po svoji strankarski vesti. Poleg tega so imeli poverjeniki pri deželni vladi povsem drugo vlogo in moč odločanja pri vodenju svojih poverjeništev kot kasneje šefi oddelkov, ki so bili neposredno podrejeni pokrajinskemu namestniku, njihova vloga pa je bilo le reševanje vsakodnevnih obveznosti do predaje le teh ministrskim uradom ali samoupravi.

Posebni uradi v Ljubljani, ki so imeli določene funkcije oblasti (delegacija ministrstva financ, finančna prokuratura, oddelek ministrstva za trgovino in industrijo, generalna inšpekcija voda, rudarsko glavarstvo, poštna in brzojavna direkcija, zdravstveni odsek, agrarna direkcija, gradbena direkcija in inšpekcija dela), so bili neposredne izpostave posameznih beograjskih ministrstev, vendar delno odvisni tudi od pokrajinske uprave, saj so morali svoje predloge splošnega značaja ali za predloge, ki se nanašajo na službeno osebje, dati v vpogled pokrajinskemu namestniku še pred ministrsko odločbo.

Vsaj formalno so kompetence pokrajinskega namestnika na tem področju segale zares daleč, saj je moral na primer celo oddelek ministrstva za pravosodje (ki ni bil oddelek pokrajinske uprave) za sodnike, sodne svetnike, celo predsednike pri okrožnih sodiščih in druge visoke uradnike pred potrditvijo pri ministrstvu za pravosodje ali celo pri kralju za mnenje povprašati tudi pokrajinskega namestnika.⁷

Kljub temu, da je bilo glede na ustavo povsem jasno, da ima pokrajinska uprava začasen oziroma prehodni značaj in da je s tem tudi funkcija pokrajinskega namestnika časovno omejena, si je pokrajinski namestnik Ivan Hribar⁸ prizadeval v svojih rokah združiti čim več oblasti, ki je pripadla celotni pokrajinski upravi. Glede na 134. člen ustave, ki je določal, da je na čelu vse pokrajinske uprave pokrajinski namestnik, ki izvršuje pokrajinsko upravo preko šefov oddelkov in so zato vsi oddelki med seboj "zvezani po istem vrhovnem načelniku", je trdil, da ni potrebe, da bi med posameznimi oddelki pokrajinske uprave ostala

⁷ ARS, Pokrajinska uprava za Slovenijo (PUS), Poverjenišstvo za pravosodje, namestnikove potrditve sodnikov, ... npr. 9. 3. 1922, štev. 2.510, 2.511, 2.512; verjetno so se te potrditve (vsaj tiste manjšega pomena) zdele tudi Hribarju odveč, saj je na enem od teh dopisov napisano: "Tudi nimam nikakih pomislov proti nadaljnim (podčrtal BV) predlogom glede imenovanj sodnikov brez določenih službenih mest in glede premestitev sodnikov."

⁸ Več o Ivanu Hribarju kot pokrajinskem namestniku glej v Blaž Vurnik, Minister Ivan Hribar-pokrajinski namestnik, v Homo sum... Ivan Hribar in njegova Ljubljana, Mestni muzej Ljubljana, 1997.

stroga ločitev. Bolj primerno se mu je zdelo, da bi se nekateri vsem oddelkom enaki posli združili v "enem odelenju ali celo v enem odseku skupaj za vso pokrajinsko upravo". To naj bi veljalo predvsem za kadrovske zadeve, za ekonomat in za računovodstvo, kar bi obenem bistveno znižalo stroške poslovanja pokrajinske uprave.

Predvsem si je Hribar prizadeval dobiti nadzor nad uradništvom preko uradniških imenovanj. Glede na odgovornost, ki jo ima pokrajinski namestnik za poslovanje v posameznih oddelkih, se mu je zdelo nujno, da se mu prizna kompetentnost pri imenovanju njemu podrejenih uradnikov in pri določanju njihovih službenih mest. Čeprav je bilo imenovanje, nameščanje in premeščanje državnih uradnikov višjih uradniških razredov pridržano kralju oziroma ministrom, se mu je zdelo potrebno, da se pokrajinskemu namestniku omogoči povedati svoje mišljenje pred ministrsko odločbo. To je Hribar dalje argumentiral s potrebo po upoštevanju lokalnih razmer, ki jih gotovo najboljše pozna prav pokrajinski namestnik.⁹

Vse zadeve, ki se tičejo osebja (predvsem gre tu za uradništvo), naj bi se vodile pri predsedstvu pokrajinske uprave, kjer se že "sedaj ti posli upravljajo za predsedstvo pokrajinske uprave, za odelenje notranjih poslov, za okrajna glavarstva in politične ekspoziture, za policijska oblastva in za varnostno stražo in za oni del računovodstva, ki opravlja računske posle za predsedstvo pokrajinske uprave, za odelenje notranjih poslov in za odelenje prosvete in ver." Zlasti vprašanje kadrovanja se je zdelo Hribarju zelo pomembno, saj je dejstvo, da se je namestitev nekega uradnika zgodila najprej pri nekem oddelku, potem pa je šele prišla v potrditev na predsedstvo pokrajinske uprave, precej upočasnjevalo in zapletalo delovanje pokrajinske uprave. Zato si je Hribar kadrovske zadeve nekaterih oddelkov podredil že v začetku obstoja pokrajinske uprave. Vendar pa se je zavedal, da je za uspešno delovanje posameznih oddelkov potrebno ohraniti vsaj del vpliva njihovih šefov, zaradi česar naj bi se personalna vprašanja reševala le s sodelovanjem konkretnega šefa oddelka in predsedstva pokrajinske uprave. S tem v zvezi si je pokrajinski namestnik prizadeval tudi za večjo strokovno usposobljenost uradništva, zaposlenega pri pokrajinski upravi. Predlagal je namreč, da bi se za čas šestih ali dvanajstih mesecev vse uradnike – pravnike do vključno IX. uradniškega razreda "v svrhu boljšega praktičnega obrazovanja" preselilo k upravnim oblastvom prve stopnje in na njihovo mesto začasno namesti uradnike – pravnike prvega uradniškega razreda. Tak izobraževalni ukrep bi seveda imel ugodne posledice tudi po ukinitvi pokrajinske uprave za Slovenijo, vendar je imel nedvomno Hribar pri tem v mislih daljše obdobje obstoja pokrajinske uprave.

Tudi uvedba skupnega ekonomata, ki bi bil podrejen predsedstvu, bi olajšala delo pokrajinske uprave. Tak skupen ekonomat bi skrbel za pisarniške potrebščine vse pokrajinske uprave in za inventar vseh oddelkov, za arhiv, knjižnico in za upravo poslopja pokrajinske uprave (danes predsedniška palača na Prešernovi cesti). Ta, nekoliko banalen primer centraliziranja pokrajinske uprave spet potrjuje tezo o tem, da je Hribar pokrajinsko upravo želel preoblikovati v obstojno hierarhično piramido, na vrhu katere bi bil pokrajinski namestnik pravi "kraljevi namestnik", kot so ga neuradno imenovali nekateri.

Prav tako naj bi se tudi knjigovodstvo pokrajinske uprave spremenilo v poseben računovodski oddelek (ta bi bil podrejen pokrajinskemu namestniku), ki bi se delil na odseke tako, da bi vsakemu oddelku oziroma po dvema skupaj odgovarjal en odsek. O izdatkih tega oddelka bi odločali šefi posameznih oddelkov.¹⁰ Posamezna ministrstva so v

⁹ ARS, Komisija za preosnovo javne uprave, Poročilo o zaslišanju pokrajinskega namestnika pred ministrsko odločbo o uradniških imenovanjih ministru za notranje zadeve v Beogradu, št. 8726, 16. 8. 1921; Hribar je opozoril tudi na to, da se je "v zadnjem času izvršilo več imenovanj in namestitev pri pokrajinski upravi brez poprejšnjega zaslišanja pokrajinskega namestnika."

skladu s 134. in 135. členom ustave že v prvih mesecih obstoja pokrajinske uprave načrtovala reorganizacijo upravne oblasti v Sloveniji.

Ministrstvo za socialno politiko, ki ga je takrat vodil dr. Vekoslav Kukovec, je pokrajinskemu namestniku poslalo vprašanje, kakšen naj bo odnos med pokrajinskim namestnikom in oddelkom za socialno politiko.¹¹ Kot je videti iz prvega Hribarjevega odgovora, je to vprašanje razumel kot napoved ukinjanja oddelka za socialno politiko pri pokrajinski upravi, saj pravi, da ni potrebe, da bi oddelk za socialno skrbstvo postal samostojen oddelk ministrstva za socialno politiko. To misel je podkrepil z dejstvom, da oddelk za socialno skrbstvo opravlja "izključno le posle II. inštanice, ne pa poslov III. inštanice (ministrstva, op. BV)". Reorganizacija oddelka za socialno skrbstvo naj se izvede šele takrat, ko se bo z zakonom določila kompetenca upravnega sodišča, velikega župana in oblastne samouprave.¹²

Poleg tega je Hribar napovedal notranjo reorganizacijo oddelka za socialno skrbstvo, o čemer je poročal v svojem drugem poročilu ministrstvu za socialne zadeve. Med raznimi odseki pri oddelku za socialno skrbstvo sta bila dva, ki ju načelno sploh ne bi moglo biti. To sta bila invalidski odsek in odsek za zaščito otrok in mladine, ki ju je oddelk za socialno skrbstvo nasledil od poverjeništvu za socialne zadeve deželne vlade. Po nekaterih kraljevih naredbah bi namreč v Ljubljani morala obstajati posebna pokrajinska zaščita otrok, mladine in invalidov. Ker tega ni bilo, se je Hribarju zdelo primerno, da referent invalidskega odseka ostane (tudi "z ozirom na visoki uradniški čin tega referenta"), vendar pa bi moral vse spise, katerih potrditev si je pokrajinski namestnik pridržal z okrožnico z dne 2. avgusta 1921 (št. 8126), preko šefa oddelka za socialno skrbstvo predložiti Hribarju v podpis.

Ta okrožnica je iz Hribarja naredila edini povezovalni člen med pokrajinsko upravo in osrednjo vladu v Beogradu, šefe oddelkov pa je spravila v odvisnost tudi glede nekaterih vprašanj, ki so bila čisto "notranja zadeva" posameznih resorjev. Skozi njegove roke so namreč morali iti vsi na ministrstva naslovljeni spisi, vsi akti, ki so se nanašali na uradniško osebje, razni spisi od uradnih navodil do izvršilnih uredb, vsi spisi političnega značaja oziroma tisti spisi, "ki jih šefi odelenj smatrajo za posebno važne" in "vsi oni spisi, kojih podpis sem si v konkretnem primeru izrecno pridržal". Poleg tega je Hribar ministrstvu za socialno politiko predlagal, naj to ministrstvo predpiše, da bi tudi dopisovanje med oblastnimi inšpekcijami dela oziroma državnimi posredovalnicami dela in ministrstvom za socialno politiko potekalo preko oddelka za socialne zadeve pri pokrajinski upravi. Glede na določila iz zgoraj omenjene okrožnice bi to pomenilo, da bi se to dopisovanje odvijalo preko predsedstva pokrajinske uprave, torej skozi Hribarjeve roke.¹³ Kljub temu (ali pa prav zato) je ministrstvo za socialne zadeve delno spremenilo odnos med pokrajinskim namestnikom in oddelkom za socialno skrbstvo. To se je zgodilo z dvema odlokoma (17. 11. 1921, Pov. br. 485 in 17. 11. 1921 Pov. br. 492). Iz Hribarjevega pisanja je razvidno, da je bila za odnos med pokrajinskim namestnikom in šefom oddelka za socialno skrbstvo sporna predvsem 2. točka drugega odloka, ki jo je Hribar razlagal tako, da se pokrajinski namestnik pri posameznih uradnikih oddelka za socialno skrbstvo lahko informira, prepovedano pa je,

¹⁰ ARS, Komisija za preosnovo javne uprave; predsedstvo pokrajinske uprave za Slovenijo ministrstvu za socialno politiko v Beogradu, brez številke, november 1921.

¹¹ ARS, Komisija za preosnovo javne uprave; dopis ministrstva za socialno politiko, opšte odelenje, pov. br. 359, 18. 10. 1921.

¹² ARS, Komisija za preosnovo javne uprave; dopis predsedstva pokrajinske uprave ministrstvu za socialno politiko, št. 11837, 23. 10. 1921.

¹³ ARS, Komisija za preosnovo javne uprave, dopis predsedstva pokrajinske uprave ministrstvu za socialno politiko, brez številke, november 1921.

da bi posamezni referenti iz "lastnega nagiba brez izrecnega pooblastila s strani šefa oddelka za socialno politiko direktno meni referirali ali da bi oni osnutke svojih rešitev predložili direktno meni in ne preko svojega oddelka šefa."¹⁴ To je bil poskus hierarhizacije pokrajinske uprave, ki tudi opozarja na to, da je Hribar pokrajinsko upravo razumel kot nekaj dolgoročnega, ne le kot prehodno obdobje, kot je bila definirana v ustavi.

Sredi avgusta 1921. leta je bila pokrajinska uprava za Slovenijo le delno oblikovana. Oddelek za notranje zadeve, oddelek za prosveto in vere, oddelek za socialno skrbstvo in oddelek za gozdarstvo so že vodili novi šefi, medtem ko sta oddelek za javna dela in oddelek za pravosodje vodila še stara poverjenika. Oddelek za javna dela je vodil dotedanji poverjenik, agronom Alojzij Jamnik.

Bivši poverjenik za pravosodje dr. Vladimir Ravnihar se ni sprijaznil z dejstvom, da je postalo "prejšnje deželnovladno poverjenišstvo za pravosodje sedaj oddelek pokrajinske uprave." Kakor lahko razberemo iz arhivskega gradiva, v resnici ni prišlo do preoblikovanja poverjenišstva za pravosodje v oddelek pokrajinske uprave. Šele 13. oktobra 1921 je namreč ministrstvo za pravosodje Ravniharja razrešilo dolžnosti poverjenika za pravosodje, že pred tem pa je isto ministrstvo oblikovalo oddelek ministrstva za pravosodje za Slovenijo, katerega vodstvo je 9. aprila 1922 prevzel dr. Janko Babnik.¹⁵

Popolna ukinitve oddelka za javna dela se je Hribarju zdela najbolj primerna, saj je do tedaj veliko njegovih (oddelkovih) pristojnosti prevzela gradbena direkcija in generalna inšpekcija voda. Oddelek za javna dela je zato opravljal le še naslednje posle: pospeševanje prometa s tujci, nadzorstvo in vrhovno vodstvo glede državnih montanističnih obratov v Sloveniji ter nadzorstvo in vrhovno vodstvo glede bivših deželnih zdravilišč. Vendar bi se tudi ta tri področja delovanja oddelka lahko preložila na druge urade. Tujski promet je sodil glede na kompetence pri centralni vladi v področje ministrstva za trgovino in industrijo, v Sloveniji torej k oddelku ministrstva za trgovino in industrijo v Ljubljani. Vodstvo državnih montanističnih obratov v Sloveniji naj bi ali postalo posebna ekspozitura ministrstva za gozdove in rudnike, lahko bi se preprosto ukinilo, ali pa bi se kot poseben oddelek priklopilo k rudarskemu glavarstvu. Pristojnosti glede bivših deželnih zdravilišč naj bi dobila gradbena direkcija.¹⁶ Kasneje so zdravilišča izročili v upravo zdravstvenemu odseku za Slovenijo (Ur.l. št. 122, 1921), poseben avtoreferat je bil ukinjen 30. septembra 1921. Zadeve tujskega prometa pa so prišle v odsek za pospeševanje tujskega prometa pri ministrstvu za industrijo in trgovino, v Sloveniji torej pod oddelek tega ministrstva v Ljubljani.¹⁷ Vendar pa se je tega branil ljubljanski oddelek ministrstva za trgovino in industrijo, češ da mora to najprej odrediti ministrstvo za trgovino in industrijo.¹⁸

V začetku decembra je bil osrednji urad državnih montanističnih uradov že izločen iz oddelka za javna dela (preseljen je bil v Sarajevo¹⁹). Računovodske posle rudarskega od-

¹⁴ ARS, Komisija za preosnovo javne uprave; dopis predsedstva pokrajinske uprave oddelku za socialno politiko, št. 13406/pr., 26. 11. 1921.

¹⁵ ARS, PuS, Poverjenišstvo za pravosodje, mapa brez oznake z vpetimi krajšimi delovodnimi zapisi za leta 1921- 1924.

¹⁶ ARS, Komisija za preosnovo javne uprave; dopis predsedstva pokrajinske uprave ministrstvu za notranje zadeve, št. 8739, 16. 8. 1921, s prošnjo, naj se naslovljeno ministrstvo pri ministrstvu za gradnje, ministrstvu za gozdove in rudnike ter ministrstvu za trgovino in industrijo zavzame za potrditev predlogov.

¹⁷ ARS, Komisija za preosnovo javne uprave; dopis oddelka za javna dela predsedstvu pokrajinske uprave, št. 618/pr., 11. 10. 1921.

¹⁸ ARS, Komisija za preosnovo javne uprave; dopis oddelka ministrstva za trgovino in industrijo v Ljubljani predsedstvu pokrajinske uprave, št. 74 26/21, 22. 10. 1921.

¹⁹ ARS; Komisija za preosnovo javne uprave; dopis vsem oddelkom pokrajinske uprave, št. 5949, 2. 6. 1922.

seka za Slovenijo je začasno opravljal računski odsek gradbene direkcije.²⁰ Konec februarja oziroma v začetku marca je bil rudarski odsek pri pokrajinski upravi ukinjen, oziroma postal samostojen Rudarski odsek ministrstva za gozdove in rudnike. Podobna odseka sta bila ustanovljena tudi v Zagrebu in Sarajevu.²¹ Oddelek za javna dela je tako opravljal le še posle tujskega referata, vendar tudi to ni bilo več potrebno, saj je obstajal generalni komisarijat za tujski promet in je oddelek za javna dela deloval le še kot vmesna stopnja med tem komisarijatom in ministrstvom za industrijo in trgovino.²² Zanimivo je pravno mnenje Henrika Steske (načelnik komisije za preosnovo javne uprave) o ukinitvi oddelka za javna dela in reorganizaciji referata za tujski promet in turizmo. Po njegovem "ukinitve sploh ni treba, ker omenjenega oddelka pravno in dejansko ni več," saj ni bil imenovan niti njegov šef in naj bi od ustave sploh ne obstajal več. Njegove posle sta prevzela večinoma gradbena direkcija in generalna inšpekcija voda, državno zdravilišče in toplice pa so prešle na zdravstveni odsek za Slovenijo. Glede tujskega prometa naj bi predsedstvu pokrajinske uprave pripadel le nekaj "vrhovni nadzor" nad generalnim komisarijatom za tujski promet.²³

V prvih mesecih leta 1922 je tujski referat v imenu oddelka za javna dela vodila gradbena direkcija za Slovenijo. Z razglasom 20. aprila 1922 se je preneslo te posle na predsedstvo pokrajinske uprave oziroma na od tedaj predsedstvu podrejeni generalni komisarijat za tujski promet in turizmo. S tem je oddelek za javna dela tudi uradno prenehal obstajati.

V oddelku za kmetijstvo so imeli ob nastopu pokrajinske uprave vodstvene težave. Po odstopu poverjenika za kmetijstvo Franca Demšarja je vodstvo oddelka prevzel najstarejši uradnik v oddelku dvorni svetnik Ivan Vrtačnik (sicer poverjenik za kmetijstvo pri deželni vladi za Slovenijo od 14. decembra 1920 do sredine februarja 1921²⁴)²⁵ Tudi ministrstvo za kmetijstvo je načrtovalo ukinitve oddelka za kmetijstvo pri pokrajinski upravi.²⁶ Odgovor predsedstva pokrajinske uprave je bil podoben kot v primeru ministrstva oziroma oddelka za socialne zadeve. Ministrstvu je bilo dano zagotovilo, da ni nobene potrebe, da bi se oddelek za kmetijstvo izločil iz ustroja pokrajinske uprave za Slovenijo in postal samostojen oddelek ministrstva za kmetijstvo, saj je oddelek za kmetijstvo prevzel le tiste posle, ki sta jih prej opravljali oblasti II. stopnje za občo državno administracijo v posameznih pokrajinah (deželna vlada) in pokrajinska samouprava (deželni zbor in deželni odbor). Ministrskih poslov tako oddelek ni opravljal. "Dokler ne dobimo velikih županov in oblastne samouprave, je tedaj uporaba čl. 134, odstavek 3. pravno popolnoma nemogoča in protiustavna." Ustanovitev posebnega ministrskega oddelka za kmetijstvo za Slovenijo ne bi pomenila postopnega prenašanja, kot ga je predvidela ustava, ampak bi povzročila zmedo v

²⁰ ARS, Komisija za preosnovo javne uprave; dopis oddelka za javna dela predsedstvu pokrajinske uprave, št. 657/prez., 10. 12. 1921.

²¹ ARS, PUS, Poverjeništvo za pravosodje; dopis ministrstva za gozdove in rudnike, glavna rudarska direkcija, predsedstvu pokrajinske uprave, R. br. 1368, 26. 2. 1922; predsedstvo pokrajinske uprave vsem oddelkom pokrajinske uprave, št. 2617, 14. 3. 1922.

²² Gl. op. 44.

²³ ARS, Komisija za preosnovo javne uprave; Steskino poročilo predsedstvu pokrajinske uprave o oddelku za javna dela, brez številke, 12. 4. 1922.

²⁴ Bojan Balkovec, Prva slovenska vlada 1918 - 1921, Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana 1992, str. 185.

²⁵ Gl. op. 40.

²⁶ ARS, Komisija za preosnovo javne uprave; prepis načrta uredbe, s katero se ukine oddelek za kmetijstvo pokrajinske uprave v Ljubljani in poljoprivredno I veterinarsko odeljenje pokrajinske uprave u Splitu in se ustanovi oddelek za kmetijstvo ministrstva za kmetijstvo in vode v Ljubljani in Splitu, ministrstvo za kmetijstvo in vode predsedstvu pokrajinske uprave, KMBR: 929, 3. 11. 1921.

državni upravi.²⁷ Tako je Hribar uporabil eno od ustavnih določil, ki so določala prehajanje poslov na centralna ministrstva, kot orožje proti procesu centralizacije oziroma ukinjanja pokrajinske uprave za Slovenijo.

2. Poskusi ohranitve finančne neodvisnosti pokrajinske uprave

Ministrstvo za finance si je prizadevalo dobiti nadzor nad vsemi financami na področju pokrajinske uprave za Slovenijo. Nameravalo je združiti vsa računovodstva ali knjigovodstva vseh oblastev v Sloveniji v eno samo direkcijo državnega računovodstva pri delegaciji ministrstva financ v Ljubljani. Ta direkcija bi se po posameznih enotah državne uprave delila v odseke. Izvzeta iz te združitve naj bi bila le računovodstva poštne (železniške in monopolne) uprave. Po tej reorganizaciji bi sicer posamezni odseki državnega računovodstva še nadalje opravljali posle svoje računске in računsko kontrolne službe in bi tudi obdržali dotedanje uradne prostore, vendar pa bi vse računovodsko osebje postalo osebje oddelka ministrstva za finance.²⁸ Henrik Steska je vse naslovljene pozval, naj se njihovi predstavniki udeležijo seje na to temo "zaradi izredne nujnosti" še isti dan v knjižnici palače pokrajinske uprave.

Ta načrt ministrstva za finance je predvideval popolno podreditev vseh oblastnih organov centralni oblasti. Finančna odvisnost oziroma nesamostojnost bi bistveno otežila njihovo delovanje in obenem omogočila popoln nadzor nad njihovim delom. To je bil prvi tovrstni poskus po sprejemu ustave in je pri pokrajinski upravi sprožil pravi preplah. Pri ministrstvu za finance je bila ustanovljena posebna komisija, ki je izdelala "Pravilnik o prevodjenju u resor Ministrstva finansija državnih činovnika i službenika računovodne – računokontrolne i blagajničke struke u Slovenačkoj shodno čl. 48. privremenog finansijskog zakona od 27. juna 1921 godine i o uredjenju računovodstva pri Delegaciji ministra Finansija u Ljubljani". V tem tudi sicer (ne samo po naslovu) obsežnem pravilniku je bilo določeno, da se uradnike podredi delegatu ministra za finance v Ljubljani, da postanejo prostori, kjer so računovodstva, "lokali" računovodstva delegacije, določal je celo pravila o poslovanju s pisarniškim materialom, obrazci, knjigami, idr.²⁹ Zanimivo je, da je bil Steska kot predstavnik pokrajinske uprave član te komisije, vendar je "zapisnik dotične komisije podpisal le z rezervo". Na sestanku 20. februarja so sestavili zahteve oziroma pripombe k pravilniku ("Primedbe naredbodavaca II. stopnje k pojedinim članovima pravilnika o..."), v katerem so seveda nasprotovali načrtu ministrstva za finance.³⁰ Konec aprila 1922 so bili sprejeti uredba o razdelitvi države na oblasti in zakona o občni upravi in oblastni in sreski samoupravi.³¹

²⁷ ARS, Komisija za preosnovo javne uprave; dopis predsedstva pokrajinske uprave ministrstvu za kmetijstvo in vode, št. 12.439/pr., 8. 11. 1921.

²⁸ ARS, Komisija za preosnovo javne uprave; dopis predsedstva pokrajinske uprave oddelku ministrstva za pravosodje, predsedstvu višjega deželnega sodišča, višjemu državnemu pravdnštvu, referatu univerze, gradbeni direkciji, generalni inšpekciji voda, oddelku ministrstva za trgovino in industrijo, zdravstvenemu odseku, rudarskemu glavarstvu in rudarskemu odseku (za državne montanistične obrate), št. 1827/pr., 20. 2. 1922.

²⁹ Isto.

³⁰ ARS, Komisija za preosnovo javne uprave; Steskin dopis oddelku ministrstva za trgovino in industrijo, gradbeni direkciji in generalni inšpekciji voda, K. št. 1827/pr ex 1922, 22. 2. 1922. Te pripombe je predsedstvo pokrajinske uprave poslalo tudi ministrstvu za notranje zadeve s prošnjo, naj se jih podpre; št. 1827, 23. 2. 1922.

³¹ Uradni list PUS, 15. 5. 1922, št. 49.

Do takrat so se spremembe glede kompetenc in prenosi le-teh odvijali brez neke točno določene poti do sicer z ustavo določenega cilja. Predvsem obe odredbi pa sta povsem jasno določili, kaj sodi v pristojnost države in kaj v pristojnost samoupravnih oblasti. V začetku junija so začeli v komisiji za preosnovo javne uprave s pripravami za izvršitev odredb čl. 25 zakona o obči upravi.³² Po navedenem zakonu so spadali v občo upravo vsi posli in pristojnosti ministrstev za notranje zadeve, za prosveto, za agrarno reformo, za poljedelstvo in rude, za gradnje, za trgovino in industrijo, za narodno zdravje, za socialno politiko, za vere in za gozdove in rude (razen poslov glede državnih domen). Obči upravi je v celoti načeloval veliki župan kot šef oblastne uprave, za katero je bilo predvideno, da prevzame posle dotedanjih pokrajinskih oblastev, v kolikor ti posli spadajo k obči upravi in kolikor niso bili predvideni za oblastno samoupravo ali na ministrstva. Steskino mnenje je bilo, da na ministrstva ne bi smelo preiti veliko poslov, saj pokrajinska uprava in razni pokrajinski oddelki posameznih ministrstev (razen oddelka ministrstva pravde) v resnici niso zastopali ministrstev, temveč opravljali predvsem posle II. (srednje) instance. Pokrajinska uprava je imela to ministrsko kompetenco, da je bila ta II. instance obenem zadnja instance, kar pomeni, da praviloma pritožba ni šla na ministrstvo. Vsi tedanji posli naj bi spadali v krog obče uprave. V občo upravo so spadali tudi nekateri pokrajinski oddelki posameznih ministrstev (agrarna direkcija, generalna inšpekcija voda, gradbena direkcija, oddelek ministrstva za trgovino in industrijo, zdravstveni odsek in rudarsko glavarstvo). Niso pa v občo upravo spadali pokrajinski oddelki ministrstva pravde, delegacija ministrstva financ, finančna prokuratura, pokrajinska monopolna direkcija, direkcija pošte in brzojava, inšpektorat državnih železnic in direkcija gozdov glede odseka B (odsek A je bil del pokrajinske uprave, njegovo področje delovanja pa je bilo pospeševanje gozdarstva).

Po sprejemu zakona o razdelitvi države na oblasti in obeh uredbah, ki sta določali upravno in samoupravno področje delovanja oblasti, so pri komisiji za preosnovo javne uprave, ki je bila sestavni del pokrajinske uprave, že začeli razmišljati o prihodnji sestavi strukture upravne oblastne oblasti. Glede delitve posameznih oddelkov pokrajinske uprave na odseke, je bilo jasno, da bo ta način delitve zaradi manjšega ozemeljskega obsega oblasti moral odpasti. Kljub temu pa naj bi oblasti imele več oddelkov kot pokrajinska uprava, saj bi se kot oblastni oddelki oblikovali oddelki posameznih ministrstev. Ljubljanska in Mariborska oblastna uprava naj bi tako združevali naslednje oddelke: predsedstvo (protokol, kadrovske zadeve, državljanstvo, krajevna imena, volitve v narodno skupščino), policijski oddelek (državna in varnostna policija), samoupravni oddelek (nadzor nad oblastno, sresko in občinsko samoupravo, domovinske stvari), agronomski oddelek (poljedelsko-tehnične zadeve), veterinarski oddelek, oddelek za agrarno reformo, gozdno-tehnični oddelek, rudarski oddelek, trgovinsko-industrijski oddelek, socialnopolitični oddelek, gradbeni oddelek, prosvetni oddelek, verski oddelek, zdravstveni oddelek in obči pravni oddelek (ta bi se ukvarjal s pravnimi zadevami poljedelskega, veterinarskega, gozdarskega, gradbenega in zdravstvenega oddelka). Računski oddelek naj bi odpadel, ker bi se vsa računska služba prenesla na oddelek ministrstva za finance.

Obstajale so tendence, da bi že konec julija velika župana prevzela oblast, vendar pa je bilo jasno, da se lahko tako radikalna sprememba upravne oblasti zgodi le postopoma. Zavzemali so se tudi za to, da bi velika župana posamezne veje oblasti prevzela istočasno, da ne bi prišlo do zmede med novim velikim županstvom in staro pokrajinsko upravo. Precej

³² Postopno prenašanje poslov pokrajinske uprave na ministrstva in na oblasti ter razdelitev uradništva med obe oblasti.

nejasnosti je bilo glede števila uradništva pri posamezni oblasti in glede tega, kako bi uradništvo iz posameznih oddelkov pokrajinske uprave porazdelili na oddelke oblastnih samouprav. Zavedali so se tudi težav, na katere bodo naleteli pri organiziranju mariborskih samoupravnih uradov, saj je bilo potrebno vso mariborsko upravno oblast v nasprotju z ljubljansko izgraditi na novo.³³ Obstoje pokrajinske uprave so poskušali podaljševati tudi s povsem svojevrstnim razlaganjem "lukenj" v uredbi o občni upravi. Člen 25. je namreč določal, da se samoupravo uvede že konec julija 1922 in da se takrat tudi prenese funkcije oddelkov posameznih ministrstev na oblastno upravo. Pri tem pa ne govori o prenosu poslov pokrajinske uprave, oziroma je v 5. odstavku 25. člena predpisano postopno prenašanje na oblasti, kar mora predlagati pokrajinski namestnik. Zato naj bi bilo potrebno, da bi pokrajinski namestnik sporazumno z ljubljanskim in mariborskim velikim županom podal predloge posameznim ministrstvom preko ministrstva za notranje zadeve. Končno odločitev kompetentnih ministrstev pa naj bi potrdil še ministrski svet.

Pokrajinski namestnik Ivan Hribar je zaradi nejasnih razmerij med pokrajinsko upravo, oddelki posameznih ministrstev in ministrstvi v Beogradu s slednjimi prihajal tudi v kompetenčne spore. Eden takšnih sporov je bilo tudi poseganje (po Hribarjevem mnenju) ministra za trgovino in industrijo Osmana Vilovića na področje pokrajinske uprave. 23. septembra 1922 je Vilović izdal odlok št. VI.–4631, s čimer je bil takorekoč zanikan nek odlok ljubljanskega oddelka za trgovino in industrijo, sprejet po Hribarjevi iniciativi. Pokrajinski namestnik je ob tem izrazil začudenje, da se ga pred sprejemom odloka sploh ni obvestilo, obenem pa je izrazil prošnjo, naj bi se v bodoče dalo možnost, da pojasni svoje mnenje tudi pokrajinska uprava (to je določal tudi 4. odstavek 134. člena ustave).³⁴ V letih 1922 in 1923 je bilo precej nejasnosti glede tega, kdo opravlja katere posle, saj je bila uredba o občni upravi že v veljavi, velika županstva pa še niso bila vzpostavljena. Tako je Hribar precej svojevoljno razlagal to uredbo. 1. člen uredbe o občni upravi je namreč določal, kaj v občno upravo spada, 6. člen pa je na čelo te občne uprave postavil velikega župana. Ker pa velikih županov Ljubljanske in Mariborske oblasti še ni bilo oziroma, ker še nista prevzela svojih dolžnosti, se je Hribarju zdelo razumljivo, da on kot pokrajinski namestnik prevzema posle občne uprave, s tem pa tudi posle ministrstva za trgovino in industrijo.³⁵ To je bila precej angažirana, a logično utemeljena trditev. S tem bi si namreč Hribar širil pristojnosti, kar pa ni bilo v skladu z namenom in cilji pokrajinske uprave. Do podobnega zapleta z ministrstvom za trgovino in industrijo je prišlo še enkrat, tokrat v zvezi s preureditvijo in vključitvijo Kranjske deželne banke v Hipotekarno banko jugoslovanskih štedionica. Hribar je namreč iz časopisov izvedel, da je ministrstvo za trgovino in industrijo odobrilo izvršitev sklepov skupščine delničarjev Hipotekarne banke jugoslovanskih štedionica z dne 18. septembra 1922, poleg tega pa določilo pospešitev likvidacije Kranjske deželne banke. Ker je šlo pri tem za preureditev zavoda bivše Kranjske, s katerim je lahko razpolagala le pokrajinska uprava, je Hribar ministra Vilovića opozoril, da bi lahko on (Hribar) zadržal izročitev Kranjske deželne banke Upravi, ki je bila na omenjeni skupščini izbrana za Hipotekarno banko, vendar tega ni storil, da ne bi izzval spora z njim.³⁶

³³ ARS, Komisija za preosnovo javne uprave; dopis vsem oddelkom pokrajinske uprave in oddelkom posameznih ministrstev, št. 5949, 2. 6. 1922.

³⁴ NUK, rokopisni oddelek, Ms 1411, Ivan Hribar, VIII. 1. službeno delovanje, pismo Ivana Hribarja ministru za trgovino in industrijo Osmanu Viloviću, 7. 11. 1922.

³⁵ Isto.

³⁶ NUK, VIII. 1. službeno delovanje, dopis Ivana Hribarja ministru za trgovino in industrijo Osmanu Viloviću, Br. 10.616, 12. 11. 1922.

3. Tiskovna politika kot primer delovanja pokrajinske uprave za Slovenijo

Tiskovna politika v okviru oddelka za notranje zadeve pri pokrajinski upravi za Slovenijo je zanimiv segment dela pokrajinske uprave z vidika odvisnosti le te od ministrstva za notranje zadeve v Beogradu. Pokrajinska uprava je bila povsem nekompetentna pri odločanju o vodenju restriktivne tiskovne politike. To svojo nemoč je izražala predvsem z nešteti vprašanji in prošnjami za navodila ministrstva za notranje zadeve. Oddelek za notranje zadeve je bil tako v resnici le podaljšana roka ministrstva za notranje zadeve.

Z vidovdansko ustavo naj bi se način nadzorovanja tiska bistveno spremenil, čeprav so o tisku neposredno govorili le člena 13, 138 in zadnji stavek 127. člena. Tisku je bila zagotovljena svoboda, cenzura pa je bilo možno uvesti le v času vojne ali mobilizacije, pa še to le za stvari vnaprej določene z zakonom. Bilo pa je prepovedano razširjanje in prodajanje časopisov ali natisnjenih spisov, ki bi žalili vladarja ali člane kraljevega doma, inozemske poglavarje, narodno skupščino in javno moralo, pa tudi tistih časopisov, ki bi neposredno pozivali državljane, da s silo spremenijo ustavo in državne zakone. V teh primerih so bila oblastva obvezana, da so v roku štiriindvajsetih ur po izvršitvi prepovedi izročila stvar sodiščem, ki so morala v istem roku potrditi ali razveljaviti prepoved. V primeru razveljavitve so o povračilu škode uredništvu odločala redna sodišča, ki so bila pristojna tudi za vsa kazniva dejanja storjena s tiskom. Predvidena je bila tudi možnost prepovedi izhajanja določenega časopisa ali natisnjenega spisa, ki bi izzival k sovraštvu do države kot celote, k verskemu ali plemenskemu razdoru ali če tiskovina poziva k nasilnemu spreminjanju ustave ali državnih zakonov.

Poleg ustavnih določil so pri nadzorovanju domačega in tujega tiska delovali v smislu starih, še veljavnih naredb in zakonov. Med temi so bili tudi tiskovni zakon z dne 17. decembra 1862, srbski kazenski zakonik, zakon o zaščiti javne varnosti in reda v državi (2. avgust 1921) ter nekateri odloki deželne vlade za Slovenijo, ki pa so predvidevali cenzuro in so bili zato v nasprotju z ustavo.

Pokrajinski namestnik Ivan Hribar si je tudi sam precej prizadeval za nadzor nad tiskom. Naprej³⁷ mu je očital, da je na svojo pest uvedel "zakon" o zaplenjenju časopisov, še bolj slikovita pa je bila mariborska Straža³⁸, ki je bila v tistem času večkrat zaplenjena, in je zaradi tega nad seboj zaslutila "Pribečević–Hribarjev zli duh glede svobode tiska".

Konec avgusta 1921 je minister za notranje zadeve Svetozar Pribečević ugotavljal, da se v bivših delih Avstro–Ogrske ne uporabljajo pravilno ustavna določila o tisku. Tam se je namreč uporabljala še stara praksa, po kateri so zaplenili le nekaj spornih besed ali le del besedila kakega članka. Pribečević je opozarjal, da preventivne cenzure ne sme biti. V primeru delikta, opisanega v 13. ali 138. členu ustave, pa je treba prepovedati razpečevanje in prodajanje posamezne cele številke časopisa. Vendar pa se je kljub temu, da je bilo dovoljeno prepovedati izhajanje kakega časopisa, minister za notranje zadeve zavzemal proti izvajanju tega določila.³⁹ Pokrajinsko namestništvo je prosilo ministrstvo za notranje zadeve za obrazložitev, če je dovoljeno, da uredništva časopisov številko, ki je bila prepovedana izdajo v drugi izdaji brez inkriminiranega članka in če je potrebno prepovedano mesto v novi izdaji pustiti belo oziroma ga označiti z "zaplenjeno". V odgovoru se je skrival velik Pribečevićev pragmatizem: ustava nikjer ne govori ali predvideva možnosti za drugo izdajo

³⁷ Naprej, št. 255, 10. 11. 1921.

³⁸ Straža, 1. 2. 1922.

³⁹ ARS, PUS, oddelek (poverjenišтво) za pravosodje; brzojavka ministra za notranje zadeve Pribečevića pokrajinskemu namestniku, Pov broj službeno 589/921, 28. 8. 1921.

zaplenjenega lista, poleg tega se po zaplembi lista odvzamejo tudi vsi že natisnjeni primerki in tako "zabranjeni list dotičnog broja i datuma faktički više i ne postoji". Nova izdaja prepovedanega lista brez prepovedanega članka je torej povsem druga, brez zveze z zaplenjeno. Ker pa cenzura sploh ne obstaja, v tej novi oziroma drugi izdaji ne more biti nikakršnih oznak ali praznega prostora.⁴⁰

Vse pokrajinske uprave v državi so v začetku leta 1922 prejele obsežen vprašalnik z ministrstva za notranje zadeve. Vprašanja so se nanašala na preprečevanje vohunjenja, na nadzor sumljivih tujcev in tuje propagande, na nadzor državljanov SHS, ki so se vrnili iz ruskega ujetništva, na društva in še na marsikaj drugega. Glede tiska so morale pokrajinske uprave odgovoriti na naslednja vprašanja: ali se vodi stalna in točna evidenca vseh listov, zlasti državnih in političnih; ali se pošiljajo redno izrezki iz teh časopisov glede na navodila Pov. J.B. 14338, z dne 8. oktobra 1921⁴¹; ali se vodi spisek prepovedanih listov; ali se pošilja oddelku za državno zaščito pri ministrstvu za notranje zadeve vse časopise in če ne, zakaj ne; ali se pošiljajo tudi tisti listi, v katerih ni zanimivega materiala za ta oddelek; ali se vodi evidenca tujih obmejnih listov in kako; kako se ukrepa proti domačemu tisku, ki s svojim pisanjem kaže odkrito sovraštvo do države.⁴² Za odgovor na ta obsežni vprašalnik je ministrstvo postavilo rok 15 dni.⁴³ V skladu z zastavljeno nalogo, je bil tudi odgovor precej obsežen. Glede prvega vprašanja je pokrajinska uprava navedla, da je bil v odseku IV oddelka za notranje zadeve ustanovljen poseben novinarski referat, ki je organiziral točno evidenco vseh na območju pokrajinske uprave za Slovenijo izhajajočih časopisov in periodičnih glasil. Vsak dan sta dva referenta novinarskega referata prebrala vse časopise in izrezala vse pomembnejše članke, izmed katerih sta tiste, ki bi utegnili zanimati ministrstvo, poslala le-temu. V odseku za državno zaščito so vodili tudi seznam zaplenjenih listov, poleg tega pa so v katastrskem listu vsakega časopisa označili v posebni rubriki, katera številka je bila zaplenjena. Takšne sezname so vodila tudi podrejena politična in policijska oblastva. Glede pošiljanja časopisov ministrstvu za notranje zadeve je pokrajinska uprava zagotovila, da to redno počno politična in policijska oblastva 1. stopnje. Tudi evidenco prepovedanih tujih časopisov je vodil odsek IV oddelka za notranje zadeve. Na vprašanje o tem, ali se ministrstvu pošiljajo tudi takšne tiskovine, ki ministrstva načelno ne bi zanimala, je bil podan odgovor, da se tovrstni spisi (znanstveni, leposlovni,...) pošiljajo oddelku za Slovenijo, ne pa tudi oddelku za državno zaščito, da mu ne bi povzročili odvečnega dela. Pokrajinska uprava je vodila tudi precej natančno evidenco tujih obmejnih časopisov, zlasti nemških, manj natančno in angažirano pa tudi italijanskih in madžarskih, kar se vidi tudi po količini poročil o teh časopisih na ministrstvo za notranje zadeve. Stalno so pri pokrajinski upravi preko zaupnikov prejeli Freie Stimmen, Klagenfurter Zeitung, Neues Grazer Tag-

⁴⁰ ARS, PUS, oddelek za pravosodje, dopis ministrstva za notranje zadeve o deljenju javne bezbednosti pokrajinski upravi, J. B. br. 30797, 13. 10. 1921. PUS, oddelek za notranje zadeve oddelku ministrstva za pravosodje, Pov. št. 1190/IV, 20. 10. 1921.

⁴¹ Teh navodil v fondu oddelka za notranje zadeve ni bilo moč najti, je pa očitno, za kaj je šlo, saj je oddelek za notranje zadeve redno pošiljal članke na ministrstvo za notranje zadeve, sklicujoč se na ta navodila. V kasneje navedenem odgovoru pokrajinske uprave je povzet del besedila teh navodil, ki pravi, da naj se ne pošilja le izrezkov ampak cele časopise, vendar je kasneje ministrstvo od tega odstopilo.

⁴² ARS, PUS, oddelek za notranje zadeve; dopis ministrstva za notranje zadeve oddelku za notranje zadeve, Pov. D. Z. br. 1338, 28. 1. 1922.

⁴³ ARS, PUS, oddelek za notranje zadeve; dopis ministrstva za notranje zadeve oddelku za notranje zadeve, Pov. D. Z. br. 1795, 12. 2. 1922. Šele 10. marca je pokrajinska uprava prosila ministrstvo za notranje zadeve, da se ta rok raztegne do 10. aprila, da bi bilo delo lahko temeljito opravljeno (Pov. 743, 10. 3. 1922).

blatt in Deutsche Grenzwatch. Vsaj enega od teh zaupnikov poznamo. Tagblatt in Sudmark je pokrajinski upravi od marca 1922 do konca julija 1923 pošiljalo konzularno predstavništvo Kraljevine SHS v Gradcu, kar je tukajšnjo pokrajinsko upravo kar precej stalo. To je bil verjetno tudi pravi vzrok, da se je pokrajinska uprava odpovedala nadaljnjemu pregledovanju omenjenih časopisov, ne pa izboljšanje odnosov z Avstrijo, kot so navedli sami.⁴⁴ Kot vzrok za slabšo evidenco nad italijanskimi časopisi je navedena cena teh časopisov, ki so bili zaradi stanja italijanske valute v Kraljevini SHS precej dragi. Evidence madžarskega tiska pri pokrajinski upravi za Slovenijo ni bilo, ker naj ne bi bilo ljudi, ki bi znali madžarsko in ker je bila Slovenija le z "majhnim delom granice" ločena od Madžarske. Glede slovenskega tiska, ki izhaja v tujini, je bil problem isti kot z italijanskim časopisjem. Poleg Edinosti, ki je izhajala v Trstu, bi prišli v poštev časopisi iz Severne in Južne Amerike, vendar pa jih je bilo zaradi visoke valute zlasti v ZDA nemogoče nabavljati. Časopisa Edinost in Koroški Slovenec so po ustanovitvi tiskovnega referata redno prebirali in o tem obveščali ministrstvo za notranje zadeve. O piscih člankov, ki v tujih časopisih delajo propagando proti Kraljevini SHS, so obveščali obmejna politična in policijska oblastva. Problem pri domačem časopisju je bil, da je slovensko časopisje povzemalo članke geografskih časopisov, ki niso bili cenzurirani in se zato teh člankov tudi v Sloveniji ni dalo zapleniti. Vse več pa je bilo v časopisih kritiziranja oz. "napadov" na vojaško upravo. Zato je pokrajinska uprava izdala okrožnico z navodili, naj se v teh primerih postopa po čl. 1, točka 4 zakona o zaščiti javne varnosti in reda v državi⁴⁵. Vendar pa je državno pravdnštvo postopanje v tem smislu odklanjalo. Hribarju, ki je bil glavni avtor tega odgovora, se je problematično zdelo tudi časopisje Slovenske ljudske stranke in Jugoslovanske socialistične stranke, ki da piše "še vedno v neprijaznem tonu, ki pa se previdno izogiba taki pisavi, ki bi zakrivila tiskovni pregrešek v smislu čl. 13 in 138 ustave".⁴⁶

Tudi v začetku leta 1923 na ministrstvu za notranje zadeve niso bili zadovoljni z nadzorom nad časopisi v Sloveniji. Minister Vujičić je pokrajinskemu namestniku očital, da nekateri opozicijski časopisi objavljajo protidržavne in protinacionalne članke, ne da bi se proti odgovornim osebam postopalo po zakonu.⁴⁷ Pokrajinski namestnik je bil prepričan, da politična oblastva ne dopuščajo izhajanja in razširjanja časopisov, ki bi pisali v protiustavnem duhu. Glede na to, da naj bi bili po Hribarjevem tolmačenju v Sloveniji skoraj vsi časopisi (razen Jutranjih novosti, Radikala in Samouprave) v opozicionalnem taboru, je ministra za notranje zadeve prosil, naj mu navede konkretne podatke, kateri časopisi so se po njegovem pregrešili zoper ustavo.⁴⁸ Ni znano, ali je pokrajinska uprava od ministrstva takšne podatke dobila, dejstvo pa je, da je minister Vujičić pokrajinskemu namestniku poslal brzojavni ukaz, naj ne dovoli, da bi se na njegovem področju širile brošure in plakati, ki so jih raznašali republikanci, njihova vsebina pa je uperjena proti vladarju in monarhiji. Isto

⁴⁴ ARS, PUS, oddelek za notranje zadeve; dopisi konzularnega predstavništva pokrajinski upravi, Br. 239/Pov, 20. 8. 1923; pokrajinske uprave konzularnemu predstavništvu, Pov. 2981, 18. 9. 1923; konzularnega predstavništva pokrajinski upravi, Br. 8514, 5. 10. 1923.

⁴⁵ B. Petranović/M. Zečević, Jugoslavija 1918 - 1988; str. 246 - 248; Zakon o zaščiti javne varnosti in reda v državi je v 1. členu, 4. točki določal, da se bo kot zločin obravnavala vsaka propaganda, ki bi delovala v smislu vojaškega upora, zmede ali zbujanja nezadovoljstva med vojaki, kakor tudi vsaka protivojaška propaganda.

⁴⁶ ARS, PUS, oddelek za notranje zadeve; spis pokrajinske uprave, oddelka za notranje zadeve ministrstvu za notranje zadeve, Pov. št. 1109, 20. 4. 1922.

⁴⁷ ARS, PUS, oddelek za notranje zadeve; brzojavka ministra Vujičića pokrajinskemu namestniku, pov. K. br. 140, 26. 1. 1923.

⁴⁸ ARS, PUS, oddelek za notranje zadeve; dopis pokrajinskega namestnika ministrstvu za notranje zadeve, Pov. 342/IV, 3. 2. 1923.

je veljalo tudi za komunistične brošure.⁴⁹ Že čez dva dneva je Vujičić zopet zahteval, naj se izda naredba, po kateri je treba ministrstvu za notranje zadeve poslati po en primerek vsakega protidržavnega ali protidinastičnega plakata, "ki so sedaj v predvolilnem času prepovedani".⁵⁰

Zanimiv je pregled časopisja tujih manjšin, ki je izhajalo v Sloveniji. Spisek teh je namreč zahtevalo ministrstvo za notranje zadeve.⁵¹ V odgovoru je zapisanih mnogo podatkov o sedmih, v Sloveniji izhajajočih tujejezičnih časopisih (Marburger Zeitung, Cillier Zeitung, Gottscheer Zeitung, Volksstimme (Maribor), Neues Leben (Ljubljana), Szabedsag (Murska Sobota), madžarski članki v sicer slovenskem tedniku Morszka Krajina (Markiševeci)), med drugim je bilo tudi zapisano, v čigavih rokah je kako glasilo in kakšnih političnih smernic se drži.⁵²

21. julija 1923 je minister Vujičić od pokrajinske uprave še enkrat zahteval poročilo, kateri listi na njenem področju pišejo "proti državnemu duhu" in kateri so zaradi tega često zaplenjeni. Tokratni odgovor pokrajinske uprave (podpisan je zastopnik pokrajinskega namestnika, veliki župan Lukan, saj je Hribar med tem že odstopil) je bil, da v Sloveniji ni veliko listov, ki bi pisali proti državi, pa tudi konfiskacije so bile bolj redke.

Ustava je v 13. členu določala, da so v reševanju vseh tiskovnih zadev pristojna redna sodišča, ki so porotna. Porota pa je po mnenju oblasti obtožene urednike ali pisce člankov prevečkrat spoznala za nedolžne. Zlasti je to veljalo za urednike listov, ki so se branili s tem, da inkriminiranega članka pred objavo niso prebrali, kar je bil za poroto zadosten dokaz o njihovi nedolžnosti. Zato se je pojavilo precej pragmatično vprašanje, ali gre pod tema besedama (redno sodišče) razumeti tudi porotno sodišče. Višje državno pravdnništvo je bilo mnenja, da je redno sodišče porotno sodišče, končno "rešitev" pa je prinesla razsodba stola sedmorice v Zagrebu, ki je odločila, da kazniva dejanja, zagrešena v tisku, ne sodijo pred porotna sodišča. S tem so bila odprta vrata za strožje postopanje proti urednikom, piscem, tiskarjem idr.⁵³

Kot primer nadzora nad tujim tiskom naj navedem strogo pregledovanje avstrijskih časopisov po smrti kralja Petra. Vsi poštni uradi so namreč dobili brzojavni nalog (ki ga sicer v fondu oddelka za notranje zadeve ni bilo mogoče najti), naj natančno pregledajo vsebino vseh nemških časopisov, zlasti tistih iz Nemške Avstrije. V njih so iskali predvsem žaljive notice in članke o umrlem kralju in drugih članih vladarske hiše.⁵⁴ Akcija je bila dokaj uspešna, saj so praktično vsi avstrijski časopisi v tistih dneh vsebovali vsaj neprijazno beležko o kralju Petru. Zaradi članka "Peter Karagjorgjević" je bil zaplenjen izvod Neues Wiener Tagblatt (št. 229, 22.8.1921)⁵⁵ ravno tako tudi izvod Deutsches Volksblatt (št. 11711,

⁴⁹ ARS, PUS, oddelek za notranje zadeve; brzojavka ministra Vujičića pokrajinskemu namestniku, pov. k. br. 573, 11. 3. 1923; pokrajinska uprava vsem vodjem političnih in policijskih oblasti 1. stopnje, Pov. 959, 13. 3. 1923.

⁵⁰ ARS, PUS, oddelek za notranje zadeve; brzojavka ministrstva za notranje zadeve pokrajinski upravi, oddelku za notranje zadeve, Pov. k. br. 569, 13. 3. 1923; pokrajinska uprava, oddelek za notranje zadeve, vsem političnim in policijskim oblastvom 1. stopnje, Pov. št. 977/IV, 15. 3. 1923.

⁵¹ ARS, PUS, oddelek za notranje zadeve; brzojavka ministrstva za notranje zadeve oddelku za notranje zadeve, Pov. D. Z. br. 10967, 26. 6. 1923.

⁵² ARS, PUS, oddelek za notranje zadeve; oddelek za notranje zadeve ministrstvu za notranje zadeve, Pov. 2139/IV, 27. 6. 1923.

⁵³ ARS, PUS, oddelek za notranje zadeve; oddelek ministrstva za pravosodje predsedniku višjega deželnega sodišča v Ljubljani, št. 1153/22, 24. 4. 1922.

⁵⁴ ARS, PUS, oddelek za notranje zadeve; dopis postaje 2. voda 4. čete 1. bataljona V. žandarske brigade vodniku drugega orožniškega voda v Krškem, št. 580, 24. 8. 1921.

⁵⁵ ARS, PUS, odelk za notranje zadeve; policijski komisariat državnemu pravdnilstvu v Mariboru, R. št. 333/15-21, 26. 8. 1921.

18.8.), kjer je bilo v članku "Peter Karageorg– Erinnerungen zu seinem Tode von Artur Brehmer" zapisano med drugim tudi to, da je avtorja članka princ Arsen v neki dunajski restavraciji nekoč prosil za denarno posojilo. "Ich war paff," je zapisal avtor. Denar mu je posodil, videl pa ga ni nikoli več. Kralj Peter je po njegovih besedah umrl v isti sobi kot leta 1903 po njegovi volji kralj Aleksander Obrenović in kraljica Draga.⁵⁶ Wiener Illustrierte Zeitung (št. 48, 28. 8.) je zapisal, da so bila vsa sožalja ob Petrovi smrti le gnusna politična komedija. Imenuje ga "navadni morilec", katerega "...država, umetno skrpšana, ne bo dolgo obstajala."⁵⁷ Policijsko ravnanje v Ljubljani je v kavarni Union zaplenilo tiskovino Kikeriki (št. 35, 28.8), v kateri je bila objavljena prava pesnitev (seveda v žaljivem tonu), ki je kralju Petru očitala na primer "Versucht Napoleon zu spielen", poleg pa je bila še karikatura z naslovom "Petrl vor der Himelstur", na kateri je kralj Peter ogrnjen s plaščem, na katerem so napisane jugoslovanske pokrajine, od njegovega spodnjega roba pa kapljajo kapljice krvi. Pred kraljem Petrom je sveti Peter, za kraljem pa hudič, ki steguje roko po njem.⁵⁸ Tudi pri Volkszeitung-u (št. 244, 17. 8.) so dali duška svojemu sovraštvu do južne sosede in objavili članek o kralju Petru. Opisujejo ga kot hazarderja, zarotnika, "Bandenführerja", sicer pa kot gluhega, na pol slepega in povsem senilnega kralja.⁵⁹ Graški Kleine Zeitung je tako kot drugi časopisi v članku "Konig Peter von Serbien" bivšega kralja obtoževal umora Aleksandra Obrenovića, poleg tega pa mu je očital še vpletenost v atentat na Franca Ferdinanda v Sarajevu, kar je sprožilo svetovno vojno.⁶⁰ Vse te članke oziroma časopise, v katerih so bili, je oddelek za notranje zadeve dosledno posredoval ministrstvu za notranje zadeve v Beograd.

Ukinitev pokrajinske uprave za Slovenijo in začetek delovanja velikih županstev

Pojem pokrajinskega namestništva, kakor je bila pokrajinska uprava tudi imenovana, je močno vezan na osebo Ivana Hribarja, ki je to svojo funkcijo opravljal od 10. avgusta 1921 do odstopa 29. marca 1923.⁶¹ Omeniti velja zapis v delovodniku predsedstva pokrajinske uprave za leto 1923 "Hribar Ivan, pokrajinski namestnik odstavljen–slovo od uradništva" z dne 5. aprila 1923.⁶² Po njegovem odstopu je pokrajinska uprava obstajala le še formalno, kralj ni imenoval drugega namestnika, ampak je njegove dolžnosti opravljal veliki župan Ljubljanske oblasti, katerega naloga je bilo pospešeno ukinjanje pokrajinske uprave za Slovenijo.

Prva velika župana sta bila imenovana že 31. decembra 1922. To sta bila Vilko Baltič kot ljubljanski in Miroslav Ploj kot mariborski veliki župan.⁶³ Ljubljanski veliki župan je bil

⁵⁶ ARS, PUS, oddelek za notranje zadeve; komanda V. žandarmerijske brigade predsedstvu pokrajinske uprave, Pov. J. B. br. 561, 26. 8. 1921.

⁵⁷ ARS, PUS, oddelek za notranje zadeve; komanda Dravske divizijske oblasti komandi IV. armijske oblasti v Zagrebu, Pov. Dj. br. 7370, 1. 9. 1921.

⁵⁸ ARS, PUS, oddelek za notranje zadeve; prepis članka in opis karikature, policijski komisariat v Mariboru državnemu pravdnistvu v Mariboru, št. rez. 330/16, 31. 8. 1921.

⁵⁹ ARS, PUS, oddelek za notranje zadeve, okrajno glavarstvo Maribor predsedstvu pokrajinske uprave, št. 1822, 1. 9. 1921.

⁶⁰ ARS, PUS, oddelek za notranje zadeve; postaja 3. čete 2. bataljona V. orožniške brigade, št. 177, 27. 8. 1921.

⁶¹ O vzrokih Hribarjevega odstopa več v: Blaž Vurnik, Minister Ivan Hribar-pokrajinski namestnik, v Homo sum... Ivan Hribar in njegova Ljubljana, Mestni muzej Ljubljana, 1997.

⁶² ARS, PUS, predsedstvo pokrajinske uprave; delovodnik za leto 1923, št. 2720, 5. 4. 1923.

⁶³ Dragotin Trstenjak, Uprava v Sloveniji, v Spominski zbornik Slovenije, str. 112.

obenem tudi namestnik pokrajinskega namestnika oziroma "podnamestnik". Po Hribarjevem odstopu 29. marca je kot "zastopnik pokrajinskega namestnika" prevzel v roke celotno pokrajinsko upravo. Šele s 1. januarjem 1924 pa sta velika župana zares prevzela svoji funkciji, vendar je bilo njuno področje delovanja začasno še omejeno na posle oddelka za notranje zadeve, ki jih je tedaj opravljala pokrajinska uprava.⁶⁴ S tem datumom se je začelo tudi aktivnejše ukinjanje posameznih delov pokrajinske uprave. Junija oz. julija 1924 je minister za notranje zadeve ukinil predsedništvo pokrajinske uprave ter likvidacijo pokrajinske uprave (kolikor že ni bila izvršena) poveril ljubljanskemu velikemu županu.⁶⁵ Z razdelitvijo Slovenije na dve oblasti, se je razmestilo tudi "konceptno osebje" bivše pokrajinske uprave, s čimer so izvedli razdelitev uradništva na ljubljanske in mariborske urade.⁶⁶ Že v februarju je bil likvidiran oddelek za kmetijstvo, katerega posli so se prenesli na velika župana in na ministrstvo za kmetijstvo. Ministrstvo je prevzelo vse posle "važnejšega in občega značaja, ki jih je doslej opravljala pokrajinska uprava", med drugim nameščanje, odpuščanje in upokojevanje uradnikov, odobravanje kreditov nad 5000 din, odločitve glede opuščanja dotedanjih ter uvajanja novih metod v kmetijstvu in veterinarstvu, in nekatere institucije.⁶⁷ Večino uslužbencev bivšega oddelka so upokojili.⁶⁸

Decembra istega leta je bil ukinjen še oddelek za socialno politiko. Ministrstvo za socialno politiko je prevzelo proračunske in računovodske posle. Oddelek za socialno politiko pri ljubljanski oblasti in referat za socialno politiko pri mariborski oblasti sta od pokrajinske uprave "podedovala" vse posle v zvezi z zaščito invalidov, otrok in mladine, v zvezi z zaščito in zavarovanjem delavcev v obsegu prejšnjega oddelka za socialno politiko, stanovanjske stvari ter javno pomoč in prehrano. Osebje bivšega oddelka je prevzel novi oddelek za socialno politiko pri ljubljanski oblasti.⁶⁹ Vse naštetje kompetence oddelka za socialno politiko so se prenesli na velika župana 1. januarja 1925.⁷⁰ Oddelek za vere in prosvetni oddelek sta bila ukinjena šele v prvi polovici leta 1925.⁷¹ To je bila tudi zadnja uradna sled Pokrajinske uprave za Slovenijo.

Zusammenfassung

Regionalverwaltung für Slowenien (Einige strukturelle Charakteristika der Übergangsperiode 1921–1923 (1925))

Blaž Vurnik

Die Vidovdan-Verfassung schrieb eine Übergangsperiode vor der Einführung der neuen, größten Verwaltungseinheiten, der sogenannten „oblasti“ (Gebiete/Verwaltungsbezirke) und der Selbstverwaltungen, fest. In den „Übergangsbestimmungen“ wurde festgesetzt, daß nach Inkrafttreten der Verfassung die damaligen Regionalverwaltungen vorläufig noch im Amt bleiben sollten. An deren Spitze wurde vom König auf Vorschlag des Innenministers ein Regionalstatthalter ernannt. Dieser leitete die Regionalverwaltung mithilfe der Abteilungschefs, die unter der unmittelbaren Aufsicht des Ministers des Inneren

⁶⁴ Ur. l. 31. 12. 1923, št. 116.

⁶⁵ Ur. l. 8. 7. 1924, št. 61.

⁶⁶ ARS, PUS, predsedstvo pokrajinske uprave; delovodnik za leto 1924, št. 287.

⁶⁷ Ur. l. 7. 2. 1924, št. 10.

⁶⁸ Ur. l. 371, 6. 2. 1924; 434, 13. 2. 1924; 882, 26. 3. 1924.

⁶⁹ Ur. l., 17. 12. 1924, št. 117.

⁷⁰ Ur. l., 31. 12. 1925, št. 17.

⁷¹ Ur. l., 7. 4. 1925, št. 34.

stand, sowie als Organ der einzelnen Ministerien. Der Wirkungskreis des Regionalstatthalters konnte durch Verabschiedung von Gesetzen nicht ausgedehnt werden. Die Autoren der Verfassung sicherten dadurch, daß das Amt des Regionalstatthalters nichts anderes bedeutete als Schrumpfung von Kompetenzen der Regionalverwaltungen. Zum Regionalstatthalter wurde Ivan Hribar ernannt.

Die Regionalverwaltung für Slowenien sollte am Anfang jene Kompetenzen übernehmen, die bis dahin von der Landesregierung wahrgenommen worden waren. Die Ressorts wurden in Abteilungen umgebildet, die nicht mehr von Ressortbeauftragten, sondern von Abteilungschefs geleitet wurden. Doch der Unterschied bestand nicht nur in der Umbenennung, sondern vor allem darin, daß die Ressortbeauftragten nach dem parteipolitischen Schlüssel ernannt wurden, während die Abteilungschefs sowie der Regionalstatthalter selbst lediglich Staatsbeamte waren. Außerdem hatten die Ressortbeauftragten bei der Regionalregierung eine andere Funktion und Entscheidungskraft bei der Leitung ihrer Ressorts als die späteren Abteilungschefs, die dem Regionalstatthalter unmittelbar unterstellt waren. Ihre Rolle bestand allein in der Erledigung der laufenden Aufgaben bis zur Übergabe der letzteren an die Ministerialämter oder an die Selbstverwaltung.

Obwohl im Hinblick auf die Verfassung durchaus klar war, daß die Regionalverwaltung einen vorläufigen bzw. Übergangscharakter hatte und somit auch das Amt des Regionalstatthalters zeitlich begrenzt war, bemühte sich Hribar, möglichst viel Macht, die der gesamten Regionalverwaltung zustand, in seiner Hand zu behalten. Einzelne Ministerien planten gemäß Art. 134 und 135 der Verfassung bereits in den ersten Monaten des Bestehens der Regionalverwaltung eine Reorganisation der Verwaltungsgewalt in Slowenien. Dennoch versuchte Hribar, die Regionalverwaltung in größtmöglichem Maße zu hierarchisieren und einen möglichst großen Einfluß auf die Ernennung der Beamten der einzelnen Abteilungen der Regionalverwaltung zu behalten.

Das Finanzministerium war darum bemüht, die Aufsicht über die gesamten Finanzen im Bereich der Regionalverwaltung für Slowenien zu erlangen. Es wurde vorgesehen, die Finanzbuchhaltung aller „oblasti“ in Slowenien zu einer einzigen Direktion der Staatsfinanzbuchhaltung bei der Delegation des Finanzministeriums in Ljubljana zu vereinigen, wodurch das Ministerium eine vollständige Unterordnung aller Gebietsorgane unter die Zentralbehörden durchführen wollte. Die finanzielle Abhängigkeit bzw. Unselbstständigkeit würde ihre Tätigkeit wesentlich erschweren und zugleich eine vollständige Aufsicht über ihr Wirken ermöglichen. Das war der erste Versuch dieser Art nach der Verabschiedung der Verfassung und löste bei der Regionalverwaltung eine echte Panik aus.

Ende April 1922 traten die *Verordnung über die Einteilung des Staates* (Uredba o razdelitvi države) (in „oblasti“) sowie das *Gesetz über die allgemeine Verwaltung* (Zakon o občni upravi) und das *Gesetz über die Gebiets- und Bezirksverwaltung* (Zakon o oblastni in sreski samoupravi) in Kraft. Bis dahin nahm man Veränderungen hinsichtlich der Kompetenzen und die Übertragung derselben auf eine nicht näher bestimmte Vorgehensweise vor, dennoch im Sinne des in der Verfassung festgeschriebenen Ziels. Nach der Verabschiedung des Gesetzes über die Einteilung des Staates in „oblasti“ und der Annahme beider Verordnungen, die die Tätigkeit der Verwaltungs- und Selbstverwaltungsorgane der „oblasti“ regelten, begann man in der Kommission für die Reorganisation der öffentlichen Verwaltung, die Bestandteil der Regionalverwaltung war, bereits über die künftige Struktur der Gebietsverwaltung nachzudenken. Hinsichtlich der Einteilung der einzelnen Abteilungen der Regionalverwaltung in Ressorts wurde klar, daß diese wegen des geringeren territorialen Umfangs nicht in Betracht kommen würde. Es bestanden Tendenzen, daß bereits Ende Juli 1922 die Großžupane die Macht übernehmen sollten, dennoch gelangte man zu der Einsicht, daß eine so radikale Veränderung im Bereich der Verwaltung nur schrittweise vorzunehmen sei. Man setzte sich auch dafür ein, daß die Großžupane die einzelnen Verwaltungskompetenzen zur gleichen Zeit übernehmen würden, damit es zu keinen Verwirrungen zwischen der neuen Großgespanschaft und der alten Regionalverwaltung kommen würde. Man war sich auch der Schwierigkeiten bewußt, die bei der Errichtung der Mariborer Selbstverwaltungsämter auftreten würden, weil in Maribor – im Gegensatz zu Ljubljana – das gesamte Verwaltungsgebiet neu zu errichten war.

Die Pressepolitik im Rahmen der Abteilung für innere Angelegenheiten bei der Regionalverwaltung für Slowenien stellt ein interessantes Segment der Arbeit der Regionalverwaltung für Slowenien dar, und zwar vom Standpunkt der Abhängigkeit derselben vom Ministerium für innere Angelegenheiten in Belgrad. Die Regionalverwaltung war völlig inkompetent bei der Entscheidung über die Führung einer restriktiven Pressepolitik. Diese ihre Ohnmacht kam in erster Linie in zahllosen Fragen und Bitten um

Direktiven an das Ministerium für innere Angelegenheiten zum Ausdruck. Die Abteilung für innere Angelegenheiten war demzufolge in Wirklichkeit nur ein verlängerter Arm des Innenministeriums.

Der Begriff der Regionalstatthalterei, wie die Regionalverwaltung auch hieß, ist eng verbunden mit der Persönlichkeit Ivan Hribars, der dieses Amt vom 10. August 1921 bis zu seinem Rücktritt am 29. März 1923 ausübte. Nach seinem Rücktritt bestand die Regionalverwaltung nur noch formell, der König ernannte keinen anderen Statthalter, seine Funktionen wurden vom Großžupan der Ljubljanaer „oblast“ ausgeübt, dem der Minister für innere Angelegenheiten nach der Aufhebung des Präsidiums der Regionalverwaltung im Juni bzw. Juli 1924 die Abwicklung der Regionalverwaltung anvertraute. Die Abteilung für die Religionen und die Abteilung für den Unterricht wurden erst in der ersten Hälfte 1925 aufgehoben. Das war auch die letzte Spur der Regionalverwaltung für Slowenien im Amtsblatt.

PRISPEVKI ZA NOVEJŠO ZGODOVINO

Inštitut za novejšo zgodovino izdaja osrednjo slovensko zgodovinsko revijo za problematiko novejše zgodovine **Prispevki za novejšo zgodovino**. Revija izhaja že od leta 1960, najprej kot *Prispevki za zgodovino delavskega gibanja*, od leta 1986 pa pod sedanjim imenom. Sprva je bila revija usmerjena izrazito v zgodovino delavskega gibanja in narodnoosvobodilnega boja, z leti pa je razširila krog predstavljanje zgodovinske problematike na celotno zgodovinsko dogajanje na Slovenskem in širše v drugi polovici 19. stoletja in v 20. stoletju. Sedaj je to revija za novejšo slovensko zgodovino; izhaja enkrat ali dvakrat letno. V reviji objavljajo sodelavci Inštituta za novejšo zgodovino in tudi drugi zgodovinarji znanstvene razprave, strokovne članke, historično dokumentacijo, knjižna poročila in ocene ter tekočo letno bibliografijo sodelavcev Inštituta.

Revijo, tudi večino starih letnikov, lahko naročite na Inštitutu za novejšo zgodovino, Kongresni trg 1, 1000 Ljubljana, telefon: 200 3120 / faks: 200 3160. Naprodaj je tudi v vseh večjih slovenskih knjigarnah.